

Földes Petra – Lannert Judit

Az iskolai agresszió arcai: tények és teendők

Az iskolai agresszió mértékéről rendelkezésre álló adatok tükrében a jelenséggel kapcsolatos objektív és szubjektív megítélés között jelentős ellentmondás feszül. A Kölknet nevelési portál kutatása alapján úgy tűnik számunkra, hogy a legkirívóbb problémák elsősorban az iskolák jól meghatározott, kisebb csoportját érintik, leginkább a szakiskolákat és a kelet-magyarországi általános iskolákat. A kutatás arra is kitért, milyen módszertani és szolgáltatói segítség erősítheti meg az agressziótól különösen érintett iskolákban dolgozó pedagógusokat. Az eredmények azt mutatják, hogy nem elég pusztán a megoldásokat felmutatni, azok alkalmazásához folyamatos segítséget kell biztosítani az intézmények számára.

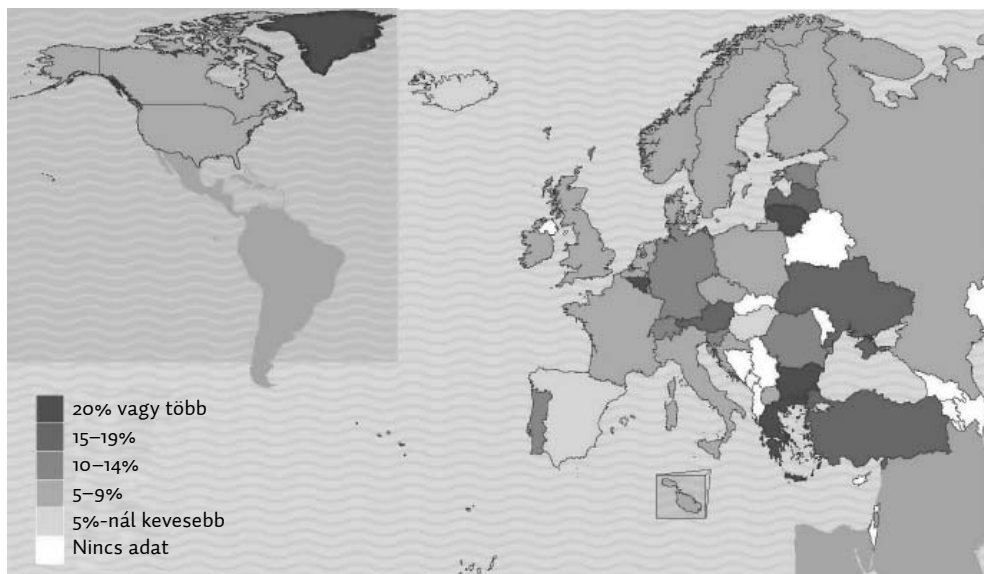
Az iskolai agresszió jelensége a 2008. januári budapesti, tragikus véget ért verekedés és a márciusban nyilvánosságot kapott „tanárverések” kapcsán került a figyelem középpontjába. Az erős érzelmeket kiváltó események nyomán a közvélemény azonnali intézkedéseket sürgetett, miközben sem a jelenség konkrét tartalmáról, sem az érintettség mértékéről nem álltak rendelkezésre a józan beavatkozáshoz szükséges információk. A valós helyzetet feltárandó többféle fókuszú és spektrumú kutatás is indult. A Kölknet nevelési portál 2009 tavaszán végzett országos, intézménytípusra és településjellegre nézve reprezentatív online lekérdezést, melynek nyomán 480 intézményvezető válasza alapján elemezték az iskolai agresszió jelenségvilágát és a beavatkozási lehetőségeket. A kutatás egyik fő elemét az iskolai agresszió intézményvezetői percepciója mellett éppen az iskolák által alkalmazott eszközök felmérése jelentette. Úgy gondoljuk, ezek az információk egyelőre unikálisnak tekinthetők ebben a témában.

AZ ISKOLAI AGRESSZIÓ ÉS AZ EDDIGI KUTATÁSI EREDMÉNYEK

Mielőtt ismertetnénk a Kölknet kutatásának eredményeit, érdemes kitekinteni a hasonló témájú hazai és nemzetközi kutatásokra. Egyrészt ezzel jobban kontextusba helyezhetjük saját következtetéseinket, másrészt az iskolai agresszió jelenségét tekintve egyaránt találhatunk egymást erősítő, illetve egymásnak ellentmondó tényeket.

Az Országos Kriminológiai Intézet 2006-ban végzett vizsgálatának adatai¹ azt mutatják, hogy a szakiskolások 20%-a, a középiskolások 12%-a próbálta a drogot (aki próbálta, túlnyomórészt már 14 éves korban!). 5%-uk követett el vagyon elleni bűncselekményt, 10%-uk hord(ott) magánál láncot, kést, botot stb., és 17%-uk vett részt verekezésben (vagyis minden hatodik gyerek!). Bár ez a kutatás nemzetközi volt, sajnos mégsem sikerült róla nemzetközileg összehasonlítható adatokat elérnünk. Ugyanakkor a WHO égisze alatt, más kutatások keretében, találhatunk ilyeneket is. Az ún. HBSC-felmérés² 2005-ben azt találta, hogy a verekedést illetően a magyar gyerekek a többi országhoz képest viszonylag nagyobb arányban érintettek. A fiúk 30%-a és a lányok 10%-a számolt be ilyen élményről, és ezzel az európai mezőny élén vagyunk. Ugyanakkor egészen más képet kapunk a zaklatást tekintve: 2005-re Magyarországon határozott javulás következett be ezen a területen. Egész Európában nálunk volt a legkisebb arányú a zaklatás a 15 évesek körében. Akár zaklatóként, akár zaklatás tárgyaként 5% alatt volt azok aránya, akik azt válaszolták volna, hogy a kérdezést megelőző adott időszakban többször is résztvevői vagy elszenvetői voltak ilyen jellegű cselekményeknek (1. ábra).

1. ÁBRA: 15 éves fiúk aránya, akiket legalább kétszer zaklattak az elmúlt pár hónapban

Forrás: Inequalities in young people's health. Health behaviour in school-aged children. International report from the 2005–2006 survey HBSC, International Coordinating Centre, CAHRU, WHO. <http://www.euro.who.int/Document/E91416.pdf>

- 1 Az OKRI a 30 országra kiterjedő ISRD₂ (Latens fiatalkori devianciák) kutatás keretében 2219 7–9. osztályos (13–16 éves) iskolás fiút kérdezett meg az ország összesen 103 általános és középiskolájában.
- 2 A WHO égisze alatt évek óta zajlanak olyan nemzetközi felmérések, amelyek az iskoláskorú gyermekek egészségtudatos magatartását kutatják, és ezen belül vizsgálják nemcsak a dohányzás vagy drogozás előfordulását, de az erőszakos jellegű viselkedések gyakoriságát is.

A témában lezárult első, a fővárosi önkormányzat által fenntartott középiskolákat érintő kutatás³ fontos eredményekkel szolgált. A fővárosi vizsgálat megállapításai szerint az agresszív tanulói magatartás különösen a szakiskolákban van jelen, és a különböző agresszív cselekedetek között lényegesen magasabb arányban találunk nem fizikai jellegű bántalmazásokat (zsarolás, kiközösítés, fenyegetés), mint fizikai atrocitásokat. Ez némiképp szintén ellentmondani látszik a már említett HBSC-kutatási eredményeknek, aminek oka lehet, hogy a magyar kutatás kifejezetten a fővárosra és a középiskolás-korúakra fókuszált.

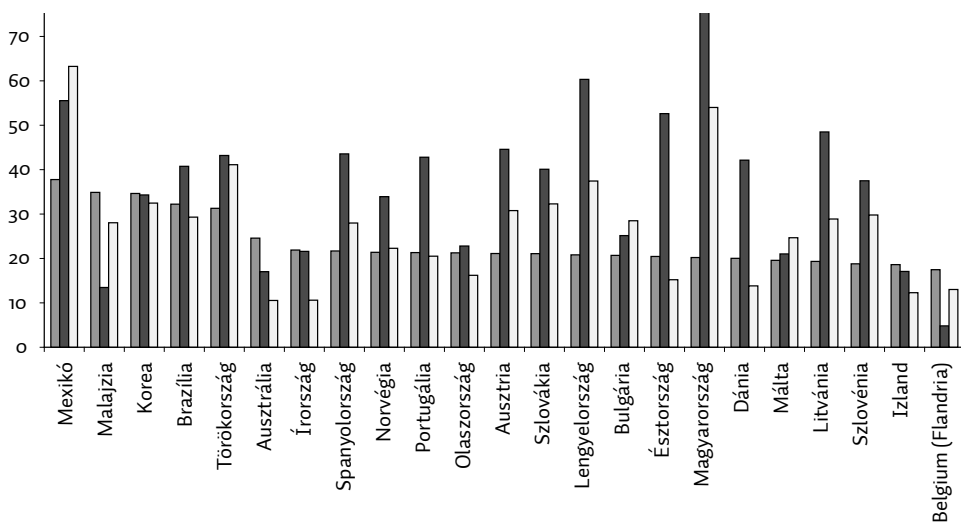
Mindenesetre figyelemre méltó, hogy a hazai kutatások mind arra a konklúzióra jutnak, hogy az adatok erősen szóródnak, és elsősorban a szakiskolák tűnnek igazán problémásnak. A hazai és nemzetközi kutatások azt mutatják, hogy bár a média figyelmét a „tanárverések” váltották ki, az iskolai erőszak a diákok egymás közötti magatartásában van jelen, a pedagógusokat leginkább a diákok között megfigyelhető atrocitások zavarják. Vegyük észre, hogy az iskolai erőszak sajátos közvetítőkön jut a nyilvánosság elé. Egyrészt az újfajta audiovizuális eszközök és a média sokkoló közvetlenségével, másrészt a felnőtt-, elsősorban a pedagógustársadalom tükrén át. Ezek a közvetítők bizony sajátos prizmával rendelkeznek, így valószínű, hogy a gyerekek egymás közötti latens molesztálása sokkal kevésbé kerül a felszínre, míg a felnőttekkel kapcsolatos atrocitások nagyobb nyilvánosságot kapnak.

A pedagógusok sajátos prizmáját a legújabb kutatások közt leginkább az OECD nemzetközi tanárkutatása (TALIS)⁴ szemlélteti. E nemzetközi felmérés eredményei szerint a magyar tanárokat sokkal jobban zavarja a tanulók csúnya beszéde, mint a többi ország tanárait (70% kontra 40%). A vandalizmust és a verekedést is kétszer annyian tartották problémának nálunk, mint a kutatásban részt vevő országokban. Érdekes, hogy az adatok szerint sokkal inkább a mexikói helyzettel találunk rokonságot, mint szomszédainkkal, akik közül Szlovákia vagy Szlovénia a vizsgálat alapján különösen békés helynek tűnik (2. ábra). Vajon a magyar gyerekek ennyivel rosszabbak a többiekénél? Ha a nemzetközi kutatás eredményeiből azt is figyelembe vesszük, hogy a nem frontális módszerekkel oktató tanárok (és nálunk ők vannak kisebbségben) jobbnak ítélik meg a klímát, ha azt is látjuk, hogy a magyar pedagógusok a továbbképzéseken nem annyira a módszertani, mint inkább a fegyelmezési technikák iránt érdeklődnek, és ha azt is hozzátesszük, hogy a dél-amerikai iskolák valóban nagyon zsúfoltak, míg Magyarországon átlagban kifejezetten kevés tanulóval kell megbirkóznia egy tanárnak, akkor azt mondhatjuk, hogy nem a magyar gyerekekkel van a baj. Sokkal inkább az a baj, hogy a magyar pedagógusok eszköztelenek ebben a küzdelemben. Éppen ezért lehet érdekes, hogy milyen eszközök állnak az iskolák rendelkezésére. A Kölöknet-kutatás erre is kitért.

3 Lásd Mayer József (szerk.): *Frontvonalban*. Az iskolai agresszió néhány összetevője. OFI–MFFPPTI, 2008.

4 Forrás: www.okm.gov.hu/letolt/kozokt/talis_090618.pdf

2. ÁBRA: Az iskolai klíma nemzetközi összehasonlításban
A pedagógusok azon aránya (%), akiket zavar a csúnya beszéd és a vandalizmus,
valamint az egy osztályban tanított tanulók átlagos száma (fő)

Forrás: TALIS, 2008

ONLINE KÉRDŐÍVES KUTATÁS AZ ISKOLAI ERŐSZAK KEZELÉSÉRŐL⁵

A Köloknet szülőknek szóló portál vezetésével 2009 tavaszán online kérdőívvel kerestük meg a közoktatási intézmények – általános és középiskolák – intézményvezetőit. Amellett, hogy igyekeztünk feltárni az iskolai agresszió jellegzetes megjelenési formáit, kíváncsiak voltunk arra is, hogy milyen eszközökkel élnek, és milyen eljárásokat, szolgáltatásokat használnának szívesen a probléma kezelésében a pedagógusok. A kutatásban kiemelten kezeltük a legproblémásabb intézménytípusnak tűnő szakiskolákat. A háttéradatokat úgy vettük fel, hogy lehetővé váljon az érintettség és a megoldási javaslatok iskolatípusok és régiók szerinti vizsgálata.⁶

5 A kutatást a Köloknet internetes portál valósította meg. A kérdőív összeállítása, az elemzés és a zárótanulmány Lannert Judit és Földes Petra munkája. A kutatás zárótanulmánya a http://koloknet.hu/koloknet_tanulmany.pdf címen olvasható.

6 A 4486 megkeresésre 493 válasz érkezett, ebből 480 volt értékelhető. A kiemelten kezelt szakiskolák esetében 557 elküldött levélre 103 választ kaptunk. A 10%-os válaszadási arány kifejezetten jónak mondható. A mintát utólagos súlyozással tettük intézménytípusra és a település jellegére országosan reprezentatívvá. Ugyanakkor a kérdezés online technikája mindenképpen torzít, hiszen nem véletlenszerűen kerültek az iskolák a mintába,

A kutatás eredményei

A civil kérdező (Kölöknet) kérdőíve nyomán tapasztalható önkéntes válaszadási kedv, a kérdőívek kitöltésének minősége és a nyitott kérdésre (mire volna szükségük a probléma kezeléséhez) való válaszadás gyakorisága igazolja, hogy az iskolai agresszió jelensége foglalkoztatja az intézményvezetőket. A nyitott kérdés esetén egyértelműen az érintettebb iskolák voltak az aktívabbak.

Jól látszik, hogy az iskolák többségének elsősorban a tanulók szokásos viselkedése és a tanári kiégés elleni küzdelem okozza a legnagyobb problémát (3. ábra). A sajtóban is napvilágot látó esetek, mint az iskolai zaklatások és a tanár-diák konfliktusok, az iskolák kevesebb mint 10%-ában jelentenek nagyon nagy gondot, és mintegy negyedükben jelentenek inkább gondot. A bűncselekménynek minősülő cselekedetek kezeléséről és a szülők egymás közötti konfliktusának kezeléséről tudtak a legkevésbé véleményt mondani az intézmények képviselői. Ez egyrészt arra utal, hogy bűncselekményekkel kevésbé találkozik az iskola, másrészt arra, hogy a szülők világa már külső terepnek minősül. Ugyanígy kevesebb információjuk van az iskolán kívüli, de iskolai szereplőkhöz köthető konfliktusokról és azok kezeléséről. Amiben a leginkább véleményt tudtak mondani, az a diákok egymás közötti konfliktusai, illetve a tanár-diák és tanár-szülő viszonylatok, mely utóbbi viszonylatot, illetve az itt megjelenő konfliktusok kezelését egyébként az iskolák 70%-a nem érzi problematikusnak. A szülők világáról való bizonytalanabb információk egyúttal az iskola belső világának viszonylagos zártságára, illetve annak zárt világgént való kezelésére is utalhatnak.

Az iskolai agresszió az intézménytípusok közül legsúlyosabban a szakiskolákat és ezen belül a nagyvárosi (megyeszékhelyen, fővárosban működő) intézményeket érinti. Szintén a szakiskolák súlyos helyzetét húzza alá, hogy ebben az intézménytípusban a válaszadók csaknem 50%-a jelöli meg problémaként a tanár-diák konfliktusokat és az iskolai zaklatást, miközben ezek a viselkedések az intézményvezetők szerint az általános iskolák harmadrésében, míg a gimnáziumok 10–15%-ában jelennek meg.

Válamivel jobb helyzetben vannak az általános iskolák, azonban ezen az intézménycsoporton belül földrajzilag jelentős különbségek figyelhetők meg: a kelet-magyarországi általános iskolák az agresszió csaknem minden megnyilvánulási formája esetében szignifikánsan problémásabbak a közép- és nyugat-magyarországiaknál. A szakiskolai programmal nem rendelkező középiskolák az első két intézménytípushoz képest jóformán a béke szigeteinek tűnnek.

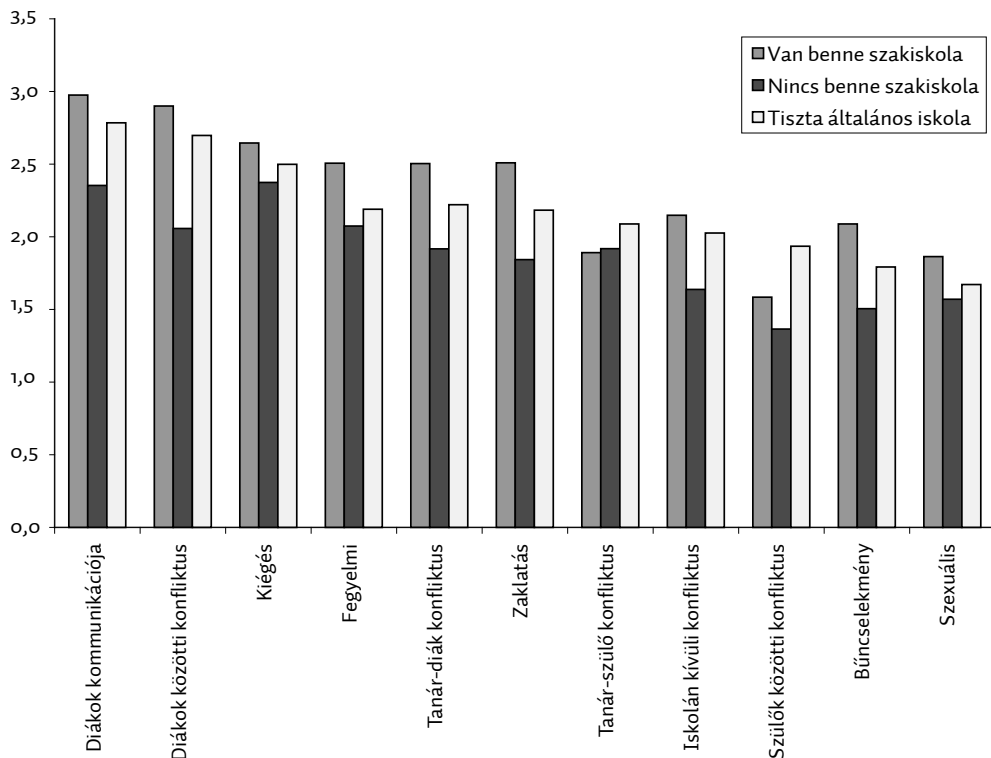
Az iskolai agresszió jelenségvilága markánsan két területre osztható. Az általános iskolákra leggyakrabban csak a kevésbé súlyos „fegyelmi problémák” (diákok közötti konfliktusok, tanár-diák konfliktusok, diákok kommunikációja, tanár-szülő konfliktusok)

---

hanem azok, akik hajlandók voltak válaszolni, tehát valószínűleg a leginkább érintettek. Azt gondoljuk, hogy ha az alkalmazott, illetve kívánatos eszközöket próbáljuk felmérni, akkor a torzítás nem okoz gondot. A jelenség országos értékelése tekintetében viszont óvatosan kell kezelni az adatokat. Ehhez a jövőben a véletlenszerű mintán végzett kvantitatív felmérések mellett mélyfúrást is lehetővé tévő kvalitatív kutatások, osztálytermi megfigyelések is szükségesek.

jellemzőek, a szakiskolákban viszont emellett megjelennek a súlyos agresszív viselkedések (iskolán kívüli, iskolai szereplőhöz köthető konfliktusok, szexuális megnyilvánulások, bűncselekmények, iskolai zaklatás) is. Ez utóbbi súlyos agresszív viselkedések jelentős mértékben megjelennek a kelet-magyarországi általános iskolákban is.

3. ÁBRA: A különböző területek kezelésének problematikussága az általános iskolai igazgatók, a szakiskolai képzést nyújtó és nem nyújtó közép fokú intézmények vezetői szerint

Csak azok véleménye, akik véleményt tudtak mondani, 1–4-es skálán, ahol a 4 képviseli a 'nagyon nagy problémát jelent' választ.

Az iskolák egynegyede alkalmaz pszichológust, és ennél jóval kisebb arányban alkalmaznak az iskolai konfliktusok terén fontos szakképzettséggel rendelkező egyéb munkatársat (1. táblázat). Érdekes módon míg a pszichológus alkalmazása együtt jár a feszültség-/ér-

zékenységindex⁷ csökkenésével, addig a mentálhigiénés szakember, szociális munkás és szociálpedagógus alkalmazása éppen fordítottan jár együtt az indexszel. Mivel a jelenlegi keresztmetszeti felvétel nem ad módot ok-okozati összefüggések elemzésére, ódzkodnánk attól, hogy ezt úgy értékeljük, hogy míg a pszichológusok alkalmazása segíti a problémák kezelését, addig a többi szakember esetén ezt nem mondhatnánk el. Sokkal inkább arról lehet szó, hogy pszichológusokat jóval nagyobb arányban alkalmaznak a budapesti középiskolák, amelyek, mint láttuk, kevesebb problémával küszködnek. A másik három szakképzettséget viszont inkább a szakiskolák veszik igénybe, és feltételezésünk szerint éppen a súlyos problémák indokolják alkalmazásukat.

1. TÁBLÁZAT: Különböző szakképzettségek megjelenése az iskolákban programtípus szerint (%)

Szakképzett munkatársak	Középfokú intézmény szakiskolai képzéssel	Középfokú intézmény szakiskolai képzés nélkül	Tiszta általános iskola	Összesen
Pszichológus	31,4	35,7	21,5	25,0
Szociális munkás	14,1	6,7	5,7	6,9
Mentálhigiénés szakember	26,6	16,9	11,6	14,3
Szociálpedagógus	20,3	8,1	9,7	10,8

A megoldási javaslatok tekintetében jelentős különbség mutatkozik az intézménytípusok között (2. táblázat). Míg az általános iskolák és a gimnáziumok inkább belső erőforrásokra építő (például szociális kompetenciát fejlesztő foglalkozások, szabadidős programok) megoldásokat alkalmaznak, a szakiskolák főként külső erőforrásból táplálkozó megoldásokkal élnek (ilyen az ellátórendszerrel való kapcsolat ápolása vagy külső konfliktuskezelő szakemberek bevonása).

Egyes megoldási javaslatok tekintetében éles diszkrepancia mutatkozik a lehetőségek és az igények között. Különösen szembeűnő a konfliktuskezelő facilitátor, mediátor igénybevétele, amit csak 9% tud megtenni, miközben további 35%-nál lenne rá igény. Arányai-ban még markánsabb az eltérés az Oktatásügyi Közvetítői Szolgálat szolgáltatásainál (1% használja, 16% használná). Szintén éles a különbség a szociális kompetenciákat fejlesztő programcsomagnál (22% használja, 43% használná).

Ahogy korábban már láttuk, a problémákra az egyes intézmények különböző szakemberek alkalmazásával reagálnak. A pszichológus jelenléte a gimnáziumokban a leggyakoribb, a szociális munkás, szociálpedagógus, mentálhigiénés szakemberé pedig a szakiskolákban. A legtöbb és legsúlyosabb gondokkal küzdő iskolák kiemelt fontosságúnak tartják a megfelelő képzettségű szakemberek alkalmazását, ami a vizsgálat számadataiban és a nyitott kérdésre adott válaszokban is megmutatkozik.

7 A különböző problémás területekre adott válaszokhoz rendelt számértékeket összeadva olyan indexhez jutunk, amely 0 és 44 közötti értéket vehet fel. Ezt az indexet standardizálva egy új indexet kapunk, melynek az átlaga 0 és a szórása 1. Minél nagyobb értéket vesz fel, annál inkább gondot okoz az iskolában megjelenő konfliktusok kezelése és fordítása.

2. TÁBLÁZAT: A különböző megoldások használata és használati igénye iskola-típusonként (%)

Megoldások	Középfok				Alapfok		Összesen	
	Van benne szakiskola		Nincs benne szakiskola		Tiszta általános iskola			
	Használja	Igénybe venné	Használja	Igénybe venné	Használja	Igénybe venné	Használja	Igénybe venné
Szociális kompetenciacsomagok használata	29,6	31,7	18,3	35,1	21,2	46,7	21,9	42,8
Külső szakember bevonása akut helyzetekben	10,7	34,3	8,6	33,1	8,2	36,1	8,6	35,4
Szoros együttműködés iskolán kívüli speciális képzettségű szakemberrel	53,9	31,2	60,9	26,0	51,1	31,2	53,0	30,3
Pedagógus asszisztens alkalmazása	27,1	24,3	9,7	25,1	20,6	28,4	19,7	27,3
Drámapedagógiai foglalkozás	20,5	32,8	47,4	30,3	48,5	22,6	44,7	25,2
Iskolai esetmegbeszélő csoport	48,2	19,1	28,1	29,8	35,9	23,7	36,3	24,1
Az érintett diákokat vonzó délutáni tevékenységek	34,5	22,3	48,9	24,7	60,3	20,0	55,1	21,0
Az oktatásügyi közvetítő szolgálat igénybevétele	3,2	22,6	1,4	11,6	0,3	15,7	0,8	15,9
Aktív együttműködés a civilszervezetekkel a prevencióban	51,9	9,0	42,6	4,6	28,3	13,2	33,6	11,3
Közös esetmegbeszélések az ellátórendszer tagjaival	69,4	15,7	42,1	15,4	81,7	8,2	73,8	10,4
Az egy osztályban tanító tanárok rendszeres együttműködése	85,3	6,7	76,3	15,7	87,3	9,7	85,3	10,2
Aktív együttműködés a rendőrséggel a prevencióban	73,8	8,0	49,3	8,0	70,2	10,2	67,3	9,6
Egyeztető eljárás beiktatása a fegyelmi eljárásába	49,0	9,5	33,1	8,4	20,7	4,6	26,4	5,9
OFI zöld szám	0,0	1,7	0,0	6,6	0,0	5,2	0,0	4,9

Konklúziók

A kutatás tükrében látszik, hogy az iskolai erőszak problémájáról differenciáltan kell gondolkodni. Mind a jelenség természete, mind fizikai megjelenési formája sajátos mintázatot mutat, és ezek értelmezéséhez fontos a fejlődés-lélektani, csoportdinamikai folyamatokat is megérteni.

Az iskolai magatartási gondok nem hozhatók feltétlenül egy nevezőre a súlyosabb agresszióval. Ezek forrásai is valószínűleg mások. Míg a rendetlenkedés, a magatartási problémák mögött gyakran a gyerekeket lekötni nem tudó pedagógus állhat, addig a gyerek együttműködési képtelensége vagy agresszivitása nem más, mint a családi diszfunkciókra válaszképpen megjelenő tüneti viselkedés. A problémás viselkedés, amely a tanár és az osztály munkáját zavarja, elsősorban a szülőnek szól. A meg nem oldott, otthonról hozott feszültség tevődik át a gyerek és a pedagógus viszonyára. A kamaszodó gyerek számára egyre fontosabb a kortárskapcsolat és az osztályban elfoglalt pozíció. Ez a motiváció gyakran kerül ellentétbe a pedagógus céljaival. A zavaró viselkedés a kortársaknak szól, a vágyott státuszt a diák kihívó viselkedése révén tudja megszerezni.

Ezért az iskolai magatartási problémák és a súlyosabb agresszió kezelése is leginkább a hozzáértő, felkészült pedagógusok jelenlétét igényli. Azokét, akik az új, csoportos, kompetencia alapú módszerekkel lekötik és motiválják a gyerekeket, illetve akik tudnak egyéneken is gondolkodni, és észreveszik, amennyiben a probléma súlyosabb természetű és külső segítséget kíván. Tehát első lépésként mindenképpen a pedagógusképzés megújítása és a pedagógus-életpálya kialakítása szükséges. Riasztó jelek ezzel kapcsolatban sajnos bőven vannak. Igen rideg a fiatal pedagógusok pályára állítása,⁸ egyre kevesebben választják a tanári pályát, és akik választják, azok felkészültsége bőségesen hagy maga után kívánnivalót (lásd a felvételi pontszámokat). A pályán lévő pedagógusok közt pedig – a nemzetközi tapasztalattal szemben – itthon éppen a fiatalok tűnnek a legeszköztelebnek, sokkal inkább tanítanak frontálisan és egysíkúan, mint idősebb kollégáik.⁹

Ugyanakkor a jó pedagógus mellett arra is szükség van, hogy rendelkezésre álljanak célzottan felhasználható külső szolgáltatások is. A friss kutatási eredmények tükrében kijelölhetők azok a fókuszok, amelyek mentén a hatékony beavatkozás érdekében az iskolai erőszakról célszerű gondolkodni.

Mind a fővárosi, mind a Kölkönet-kutatás igazolta, hogy a diákok agresszív cselekedetei elsősorban diákok felé irányulnak. A beavatkozásokat a diákok közötti agresszió jelenségeire kell fókuszálni.

Az agresszióval kapcsolatos kutatási eredményekben is tükröződik a spontán szelekciós mechanizmusok oktatási minőségre gyakorolt hatása: az eredmények mind a szakiskolák problematikus működését, mind a regionális gazdasági-társadalmi különbségek oktatásra gyakorolt hatását, mind a kistelepülés-nagyváros dimenzióban tapasztalható anomáliákat alátámasztották.

A megoldásokkal kapcsolatban jelentős eltérés mutatkozik az iskolák között az intézménytípus és az érintettség mértéke szerint. A külső szakemberekkel és szervezetekkel való együttműködés intenzitása a problémák súlyosságával együtt nő. Fontos kiemelni a súlyosan érintett intézményekben, elsősorban a szakiskolák körében a külső szolgáltatások iránti

8 A TÁRKI-TUDOK által végzett pedagógusmunkateher-vizsgálat számos kedvezőtlen tényt hozott felszínre a pályakezdő pedagógusokkal kapcsolatban.

9 A TALIS hazai konferenciáján Hermann Zoltán előadása alapján.

igény hangsúlyos megfogalmazódását. Az iskolák előbb nyúlnak ugyan a belső megoldásokhoz, de a súlyosan érintett iskolákban kifejezett igény mutatkozik a külső szakemberek, szolgáltatások használatára (míg a kevésbé érintett, érettségit adó középiskolák külső megoldások iránti érdeklődése látványosan csekély).

A megfelelő szakemberek jelenléte iránti igény is a problémák súlyosságával együtt nő. A pszichológus mellett a legsúlyosabb helyzetben lévő intézményekben megjelenik a szociális munkás, a mentálhigiénikus és a szociálpedagógus. Megfelelő (belső vagy külső) segítő team kialakítása – a pedagógusok tehermentesítésével – jótékony hatást gyakorolna a legtúlterheltebb, a kiegészéssel leginkább fenyegetett szakiskolai pedagógusokra. (Ezt a szempontot a TISZK-ek szervezetének kiépítésénél érdemes szem előtt tartani.)

JAVASLATOK A BEAVATKOZÁSRA

A problémamegoldásnak célzottnak és differenciáltnak kell lennie ■ Érdemes külön gondolkodni az általános iskolákról és másképp a szakiskolákról. A Kölöknet-kutatás kategóriái szerint az előbbieken inkább a fegyelmi problémák, az utóbbiakban a fegyelmi problémák mellett súlyosabb problémák is jelentkeznek. A feltárt problémagócokban további vizsgálatokkal érdemes előkészíteni a célzott beavatkozások megtervezését és a szükséges programok elindítását. Kiemelt területként kell kezelni a kelet-magyarországi általános iskolákat és a megyeszékhelyeken, illetve a fővárosban működő szakiskolákat, melyek azonnali beavatkozást igényelnek, és ahol minél előbb megalapozott modellprogramok indítására van szükség.

A fejlesztések, beavatkozások nem hasznosulnak eléggé ■ A szociális kompetenciákat fejlesztő programcsomag(ok) használatára kiemelkedő igény mutatkozik az iskolákban, és ezen belül is a súlyosan érintett iskolákban. Minthogy az NFT HEFOP 3.1 intézkedés¹⁰ keretében minden évfolyam számára kidolgozták a szociális kompetenciákat fejlesztő programcsomagokat, prioritást kell biztosítani annak, hogy ezek a programcsomagok – a megfelelő segédeszközökkel és módszertani útmutatással együtt – eljussanak az iskolákhoz. A kutatási eredmény tükrében, mely szerint az iskolák 22%-a használja, ám még kétszer ennyi, 43% használná a programcsomagokat, látszik, hogy a terjesztés nem a szükségleteknek megfelelő hatékonysággal történt meg. Vegyük észre, hiába található meg az interneten elbújtatva az egész programcsomag, ahhoz, hogy az iskolák aktívan használják, bizony segítségre van szükségük. A fejlesztés hasznosulását mindenképpen hátráltatja, hogy annak utógondozására és marketingjére nincs intézményes szereplő, aki hatékonyan eljuttatná az iskolákhoz az információkat, és a szükséges szakmai segítséget is megadná. Azzal, hogy egy fejlesztés eredménye a világhálón publikussá válik, még nem valósul meg az implementáció!

Új szolgáltatások és intézményes szereplők megjelenésének szükségessége ■ Érdemes felfigyelni arra, hogy a Kölöknet-kutatás eredményei szerint az általános iskolák inkább „belső” (módszertani), míg a szakiskolák inkább „külső” (szakemberek, szolgáltatások)

¹⁰ HEFOP 3.1 intézkedés: Az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges készségek és kompetenciák fejlesztése. Az intézkedés keretében kerültek kifejlesztésre és kipróbálásra a kompetencia alapú programcsomagok, sor került számos pedagógus módszertani képzésére és a programcsomagok kipróbálására.

megoldásokat igényelnek. Nem szabad elmenni azon tény mellett, hogy a súlyosan érintett iskolák kifejezetten kinyilvánítják szükségletüket mind az ellátórendszerrel való együttműködésre, mind külső facilitátorok bevonására, vagyis a helyi, módszertani jellegű fejlesztések mellett a külső erőforrások igénybevételére. A súlyosan érintett iskolák helyzete pusztán belső megoldásokkal valószínűleg nem rendezhető; nem halogatható számukra a megfelelő külső szolgáltatások biztosítása.

(1) Nagy fogadókészség mutatkozik az iskolákban a külső mediátorok, facilitátorok bevonása iránt. Ha tehetné, a válaszadók 35%-a élne ezzel a lehetőséggel, ami a második legmagasabb érték volt a Kölkönet-kérdőívben választható megoldási módok között. A vizsgált beavatkozások között relatíve erre mutatkozik a legnagyobb igény: míg a már alkalmazott technikák között mindössze a 12. helyen áll (nagyon kevesen tudják igénybe venni), addig a kívánságlistán a második (vagyis széles körben ismerik és igénybe vennék). A számok tükrében megfontolandó egy legalább regionális, de inkább megyei szinten, az Országos Oktatási Közvetítői Szolgálat mintájára felállítandó Egyeztető Szolgálat létrehozása, amely helyben elérhető szolgáltatásaival lehetővé tenné az egyeztetésen alapuló konfliktuskezelő eljárások elterjedését. (Az Országos Oktatási Közvetítői Szolgálat, úgy tűnik, nem tud az érintettekhez eljutni; vélhetőleg csekély ismertsége miatt, a válaszadók mindössze 1%-a használja, és csak a válaszadók 16%-a választaná.)

(2) Szembe kell nézni azzal a problémával, hogy az iskola valóban találkozhat olyan súlyos, antiszociális zavarokkal, amelyek hétköznapi pedagógiai eszközökkel nem rendezhetők. Meg kell oldani a szóban forgó gyermekek rendszerszerű ellátását. Szükség van a magatartás-redukációra, reszocializációra szoruló gyermekeket ellátó intézményekre, melyek világos ágazati felelősségmegosztás (a közoktatás, a gyermekvédelem és adott esetben az igazságszolgáltatás között) és világos szakmai protokollok alapján, a gyermek érdekében fejtik ki tevékenységüket. Fontos szem előtt tartani, hogy egy ilyen intézményrendszer célja nem a szóban forgó gyermekek közoktatásból való eltávolítása, épp ellenkezőleg: megfelelő készségekkel felvértezett visszaintegrálásuk a normál iskolába.

Éppen ezért fontos a rendszerbe való bekerülés szigorú szabályozása csakúgy, mint a visszaintegrálás garantálása. A rendszer nem lehet az iskolák által nehezen tolerálható rendbontók gyűjtőhelye, a szegregáló törekvések célpontja. Garantálni kell, hogy csak a valóban rászoruló gyermekek kerüljenek a rendszerbe, míg a többiek az eredeti iskolájukban megkapják megfelelő ellátásukat (a közoktatás erre való felkészítését célozzák a további javaslatok). A rendszerbe bekerült gyermekek esetében a visszaintegrálás is része a beavatkozásnak; a speciális intézmény nem egyirányú utca, hanem véges ideig tartó, a gyermek reszocializációját és visszaillesztését célzó beavatkozás.

Megfelelő felkészültségű szakemberek megléte az érintett iskolákban ■ A Kölkönet-kutatás szerint mind a már alkalmazott, mind az alkalmazandó eljárások között kiemelt népszerűségnek örvend a külső szakemberekkel való kapcsolat, továbbá azt is láttuk, hogy a súlyosabb problémák és a speciális szakemberek jelenléte az iskolákban együtt jár. Mindez aláhúzza, hogy tudatos lépéseket kell tenni a megfelelő (külső, illetve belső) szakemberek biztosítására.

(1) A külső szakemberekkel való együttműködés hatékonyságának növelésére megoldást jelenthet az iskolai gyermekvédelmi felelősi státusz erősítése (jelenleg egy státusz ajánlott, de nem kötelező). A gyermekvédelmi felelősi státusz kötelező biztosítása hatékonyabbá tenné a társzakkal való kommunikációt, és szélesebb körben teremtené meg a – kutatás szerint a szakiskolák és főképp az iskolai agresszió tekintetében súlyosan érintett iskolák körében igen népszerű – szociális munkás, illetve mentálhigiénés képesítésű szakemberek alkalmazásának feltételeit. Egyúttal megfontolandó a feladatkör elnevezésének újragondolása, és a – budapesti Dominó iskolában alkalmazott – jelenleginél lényegesen pozitívabb konnotációjú „családi kapcsolattartó” kifejezés meghonosítása.

(2) A Kölöknet-kutatás eredménye szerint éppen a kevésbé érintett középiskolák alkalmaznak pszichológust. Akkor, amikor az oktatásirányítás csekély számú konkrét intézkedéseinek sorában az iskolapszichológusi hálózat kiépítésének célkitűzése szerepel, elengedhetetlen lenne tudni, hogy minden esetben valóban ez a legcélszerűbb beavatkozás-e. Mindenütt a pszichológusi kompetenciára van-e szükség, vagy vannak olyan intézmények, ahol más segítők hatékonyabban működhetnek. Elképzelhető, hogy további vizsgálatok eredményeképp célszerű a szakemberellátást úgy meghatározni, hogy különböző intézmények esetén különböző szakemberek alkalmazása élvezzen prioritást.

Az iskola és a tanítás szervezeti megújulása ■ (1) Láttuk, hogy a diákoknak szóló programok tekintetében általában a kelet-magyarországi iskolák, illetve a szakiskolák a leg-sivárabbak, holott a problémákat leginkább éppen ezekben az intézményekben érzékelik. Eközben, a Kölöknet-kutatás adatai szerint, a délutáni elfoglaltságok pontosan a problémák által legkevésbé érintett iskolák kiváltságai. Miközben az agresszió által leginkább érintett kelet-magyarországi intézmények, illetve szakiskolák nyújtják a legkevesebb ilyen programot a diákoknak, körükben az ezek nyújtására vonatkozó szándék sem erős. Ráadásul pontosan tudjuk, hogy a diákok számára ez a leginkább motiváló iskolai elfoglaltság: a fővárosi kutatás eredményei szerint is, sok más prevenció programmal összehasonlítva, leginkább a sport- és szabadidős programokat „veszik észre” a diákok, és a TÁRKI-TUDOK tanodavizsgálatában¹¹ megkérdezett roma tanulók is egyértelműen a szabadidős tevékenységeket igényelnék és hiányolják. A diákok ezeket a programokat tartják számon, ezt gondolják nekik szólónak, tehát ezen keresztül lehetséges megfogni őket. Az ilyen típusú tevékenységekhez értékes tapasztalatokkal szolgálhatnak a csellengő gyerekekkel való munkában nagy tapasztalatot szerzett ifjúsági segítő szervezetek, valamint az Országos Bűnmegelőzési Bizottság pályázataiban során kidolgozott, iskolai és iskolán kívüli ifjúsági projektek.¹² Szükséges az iskolák sport- és szabadidős kínálatának célzott bővítése az iskola infrastruktúrájára építve, akár külső erőforrások (programok, szakemberek, helyi civil kezdeményezések) bevonásával.

11 A tanoda típusú intézmények működésének, tevékenységének elemzése. Kutatási beszámoló. Szerkesztette: Németh Szilvia. TÁRKI-TUDOK, Budapest, 2008. szeptember, kézirat.

12 A 2005-től 2008-ig a személyi jövedelemadó kiemelt társadalmi prioritásra fordítható 1%-ából finanszírozott pályázatok anyagai itt találhatóak: <http://www.bunmegelozes.hu/index.html?pid=280&PHPSESSID=c6d2fc605fe3b4ea45a183ff80d6d2a>

A jelenlegi kormányzat biztosítani látszik bizonyos keretet erre, ugyanakkor a beavatkozások minél jobb hasznosulása érdekében érdemes a szabadidős tevékenységekre szánt pályázati pénzeket célzottan nyújtani és szakmailag monitorozni. Az ilyen tevékenységek hatékony formája lehetne a programdús nyári táborok szervezése a csellengők számára, de ehhez az szükséges, hogy az oktatási intézmény vezetése hozzányúljon a pedagógusok által tabuként kezelt hosszú nyári szünethez.

(2) Az iskolák első helyen említik az egy osztályban tanító tanárok együttműködését, és a választott lehetőségek között viszonylag előre sorolják az esetmegbeszélő csoport alkalmazását (a 6. helyre került a kívánságok között), jelezve, hogy fontosnak tartják a testületen belüli minél szorosabb együttműködést. Az egyre szélesebb körből rendelkezésre álló tapasztalatok azt mutatják, hogy a rendszeres esetmegbeszélés valóban hatékony segítséget jelent a pedagógusok munkájában; és nem utolsósorban a kutatási eredményeinkben komoly problémaként megmutatkozó kiégés megelőzésében is. Az esetmegbeszélő csoportok rendszerszerű alkalmazását és elterjedését – csoportvezető szakemberek és részt vevő pedagógusok egybehangzó véleménye szerint – komolyan támogatná az esetmegbeszélés – más humán szakmákhoz hasonlóan – „munkaként” való elismerése. Heti egy óra, esetmegbeszélésre fordítandó tanórakedvezmény (fizetett óra) biztosítása – például az osztályfőnökök számára – megteremtheti a szakmailag optimális, kétheti kétórás esetmegbeszélő csoportban való részvétel kereteit, integrálva az esetmegbeszélő csoport tevékenységét az intézmény munkarendjébe.

ZÁRÁSKÉNT

Az iskolai agresszió jelensége a közoktatásra irányította a közfigyelmet, és számos érdekcsoportnak teremtett lehetőséget érdekei artikulálására, véleménye megfogalmazására. Az Iskola Biztonságáért Bizottság is felhasználta az alkalmat, hogy az iskolai erőszakról állást foglalva általánosabb érvényű közoktatás-politikai alapelveket is rögzítsen. Az iskolai agresszióval kapcsolatos vizsgálatok eredményei is azt mutatják: nem történt más, mint hogy egy sajátos társadalmi érzékenységet kiváltó jelenség kapcsán újra rátaláltunk a közoktatás alapvető problémáira, úgymint a szakiskolák helyzete, a szélsőséges szelekciós hatások, a hatékony működéshez szükséges pénz, idő, szakemberek és szolgáltatások hiányosságai, a megtörtént fejlesztések hasznosulásának elmaradása. Az iskolai erőszak nyomán kialakult morális pánik keltette közfigyelem alkalmas lehet arra, hogy a közoktatás ezúttal sikeresebben jelenítse meg magát az ágazatok között, társadalmi és kormányzati támogatást keresve és találva több tíz éves problémái megoldásához.

A kutatási eredmények számos más tekintetben is arra hívják fel a figyelmet, hogy árnyaltabban – iskolatípusok, illetve régiók szerint differenciáltan – szükséges vizsgálni az iskolai agresszió jelenségeit és a lehetséges beavatkozási módokat. A fentebb részletezett javaslatok egyszerre igyekeznek figyelembe venni a lekérdezés alapján kirajzolódó intézményi szükségleteket, a tanárok fogadókészségét és a rendszer lehetőségeit. A megfogalmazott

javaslatok jórészt meglévő intézményekre, programokra és fejlesztésekre építenek, ám helyenként, ahol a kutatás eredményei indokolják, valóban új szolgáltatások, intézmények szükségességét vetik fel (ilyen például a megyei vagy regionális egyeztető szolgáltatás bevezetése).

Az elmúlt tanévben országszerte számos kezdeményezés, modellprogram, workshop, előadás zajlott az iskolai erőszak témájában. Mindezek – a Kölknet-kutatás és a hamarosan lezáruló ombudsmani kutatás eredményeivel együtt – bőséges tapasztalati alappal szolgálnak ahhoz, hogy az iskolai agresszió által leginkább érintett intézmények részére megkezdődhessen egy rendszerszerű fejlesztési koncepció kidolgozása.